

СТАЛИЙ РОЗВИТОК, ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА

УДК 332.142.6:332

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОЛОГО- ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ВУГЛЕВИДОБУВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Бардась А.В., д.е.н.

Богач К.С.

ДВНЗ «Національний гірничий університет»

У статті розглянуто важливу для національної економіки проблему, що полягає у теоретичному обґрунтуванні та описі механізму формування інноваційної еколого-економічної стратегії вуглевидобувного підприємства. Узагальнено теоретико-методологічні підходи, розроблено практичні рекомендації щодо механізму управління еколого-економічними стратегіями, що спрямовано на раціональне природокористування та надрокористування. Доведено, що основним джерелом підвищення ефективності діяльності залишаються нові технології та інновації. Описано інноваційні еколого-економічні стратегії розвитку до яких відносяться: розвиток інноваційного механізму регулювання природокористування, посилення інноваційного партнерства. Проаналізовано схему взаємодії держави та приватного сектору економіки при стійкому еколого-економічному розвитку. Наведено інтерпретацію властивостей екологічних інновацій.

Ключові слова: інновації, стратегія, управління, екологія, підприємство

UDC 332.142.6:332

THE MECHANISM OF FORMATION OF INNOVATIVE ENVIRONMENTAL-ECONOMIC STRATEGY OF COAL ENTERPRISES

Bardas A.V., Dr.Econ.Sc.

Bogach K.S.

National mining university

The article deals with an important issue for the national economy, which is the theoretical basis and description of mechanism of formation of innovative environmental-economic strategy of coal enterprises. The theoretical and methodological approaches, practical recommendations regarding the management mechanism of ecological-economic policies aimed at environmental management have been generalized. It is proved that the main source of efficiency are new technologies and innovation. The innovative eco-economic development strategies which include

development of innovative environmental management mechanism, strengthening of innovation partnership have been described. The scheme of interaction between state and private sector in the sustainable ecological and economic development has been analyzed. An interpretation of the properties of ecological innovations is also worked out in the article.

Keywords: *innovation, strategy, management, ecology enterprise*

Актуальність проблеми. Сучасна економіка багато в чому залежить від дотримання екологічних норм і орієнтації на міжнародну концепцію сталого розвитку. При переході до інноваційного типу розвитку економіки, в тому числі української, найважливішою умовою є екологічно безпечне середовище життєдіяльності. На неї і на стан еколого-економічної системи в цілому впливає інвестиційна діяльність, яка відіграє значну роль у досягненні стратегічних цілей. Управління соціально-економічним розвитком регіонів неможливо здійснювати без дотримання принципів еколого-економічної збалансованості. Реалізація такої стратегії в регіоні передбачає участь у цьому процесі поряд з державними інститутами екологічно орієнтованих бізнес-структур. Актуальність обраної теми дослідження пояснюється необхідністю пошуку нових способів організації виробничої діяльності вуглевидобувних підприємств та реалізації комплексних довгострокових заходів, спрямованих на раціоналізацію використання природних ресурсів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Останнім часом проблемам управління охороною навколишнього середовища з позицій створення дієвої екологічної стратегії України приділяється увага як органів державного управління, так і наукових кіл. Дослідження таких вітчизняних вчених-економістів як І. Александрова, В. Амітана, О. Амоши, С. Аптекаря, О. Балацького, А. Бардася, І. Бистрякова, О. Веклич, С. Дорогунцова, Б. Данилишина, Л. Мельника, В. Міщенко, В. Микловди, Є. Мішеніна, Я. Олійника, В. Сахаєва, Ю. Стадницького, В. Трегобчука, С. Харичкова, та інших присвячені проблемам створення наукових основ щодо нових методів управління підприємствами з урахуванням екологічних факторів. Невирішеними питаннями даної теми залишаються процеси управління та практичні рекомендації щодо еколого-економічних стратегій розвитку вуглевидобувних підприємств.

Метою роботи є узагальнення та опис механізму формування інноваційної еколого-економічної стратегії вуглевидобувного підприємства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Формування інноваційної стратегії включає етапи аналізу, постановки цілей, розробки варіантів стратегії, вибір оптимального варіанту і, нарешті, створення умов для реалізації стратегії. У процесі реалізації інноваційної стратегії, при розробці та виконанні заходів і тактичних планів, здійсненні контролю може виникнути ситуація, при якій реалізація інновацій, як високо ризикова діяльність за своєю суттю, увійде в суперечність з інвестиційною політикою. Це, в свою чергу, може або погіршити фінансове становище підприємства, або призвести до відмови від розробленої інноваційної стратегії. Отже, етапи проектування інноваційної стратегії повинні включати і аналіз фінансових обмежень, визначених обраною інвестиційною політикою.

Іншою важливою умовою формування інноваційної стратегії є облік через формалізований інструментарій потенційних можливостей і перспектив використання тих чи інших інновацій у зв'язку з розвитком внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства [7].

Все сказане актуально і для підприємств вуглевидобувної галузі. Навіть з урахуванням ринкових, технологічних та природно-геологічних особливостей вуглевидобутку, цей вид діяльності стає все більш динамічним. У світі спостерігається все більша кількість пропозицій альтернативних інноваційних рішень в області технологій і техніки. Причому вибір підприємствам слід робити не тільки між рішеннями західних компаній, але й розглядати підходи компаній з Китаю та Австралії. Враховуючи все сказане, можна констатувати, що проблема розробки інноваційної стратегії є важливою як загалом, для підприємств і організацій, так і для галузі в цілому [8].

Механізм формування інноваційної стратегії представлений на рис. 1. Зміцнення економіки регіону, побудова його конкурентної переваги на основі інновацій та знань, здатність до співпраці державних та приватних структур регіону, визнано напрямками сучасної політики розвитку ділового партнера України – Європейського Союзу, представлені в новій стратегії розвитку економіки «Єуропа 2020», змушують наше суспільство адаптуватися до створення та реалізації нововведень і інновацій [1].

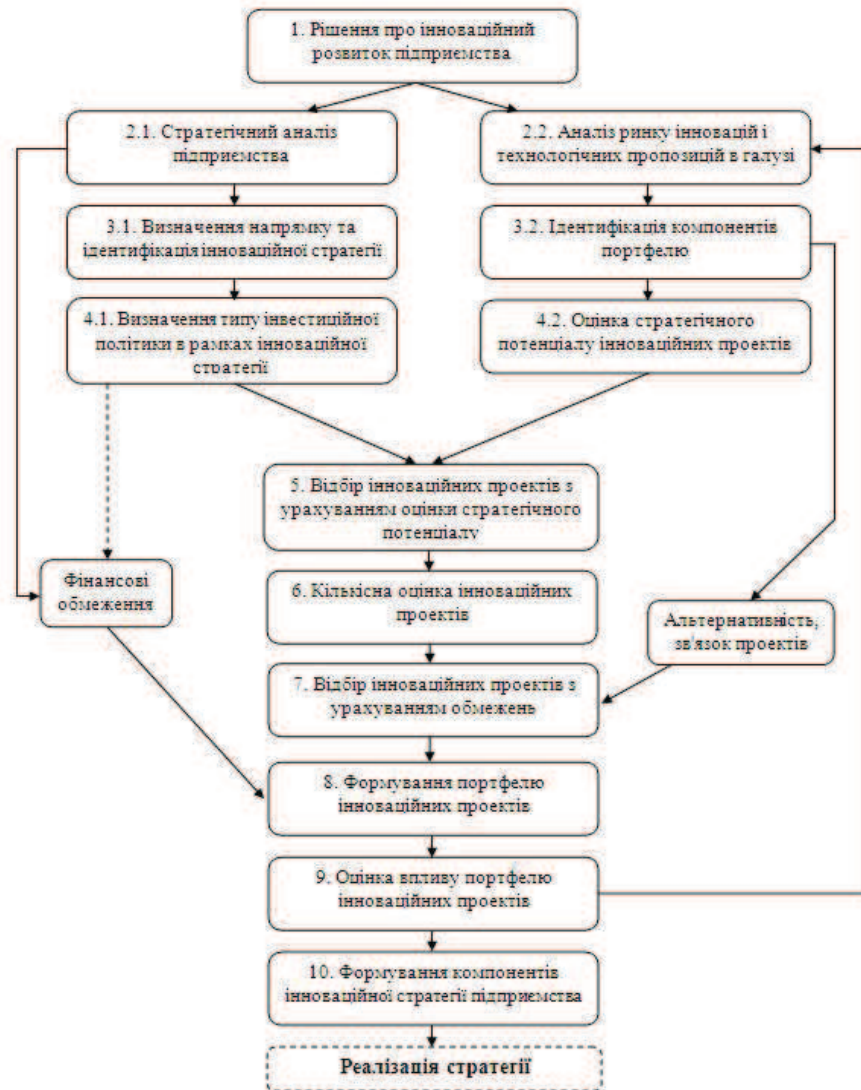

Рис.1. Механізм формування інноваційної стратегії промислового підприємства [3]

Одним з інструментів, які сприяють впровадженню європейських стандартів у економіку регіонального природокористування, визнано екологічні інновації, як індикатор сталого і зрівноваженого розвитку.

Інноваційна концепція пов'язана з вирішенням проблеми зростання загрози господарської діяльності стану та відновленню природного середовища та ролі інновацій для сталого розвитку економіки, що підтверджують міжнародні програмні документи та статистичні звіти, у яких екологічні інновації трактують як інновації, що підвищують ефективність використання природних ресурсів з економічної точки зору, зниження негативного впливу діяльності людини на навколишнє середовище або підвищення стійкості екологічної системи до навантаження [6]. Концепція сталого екологічного розвитку території, базується на принципах: оптимальної відповідності суспільства і природного середовища, природної рівноваги біосфери, екологічно

орієнтованої людської діяльності, комплексності та екологічної обґрунтованості прийнятих рішень, забезпечення пріоритету суспільного інтересу над приватним. Розвиток економіки не може супроводжуватись небезпечним забрудненням і деградацією природного середовища.

Недосконалість механізму використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища стало стримуючим фактором оздоровлення територій. У зв'язку з цим доцільним є підхід до реалізації проектів по відновленню екологічного балансу територій, заснований на принципах взаємодії держави та приватного сектору економіки (рис. 2).

Рис. 2. Схема взаємодії держави та приватного сектору економіки при стійкому еколого-економічному розвитку

Результатом цього підходу є постійно поновлювальна система дій, яка своєчасно формує цілі природокористування та функціонує на рівні державних та регіональних стратегій, проектів та програм розвитку. Ефективність екополітики залежить від того, наскільки налагоджена взаємодія всіх учасників процесу її формування та реалізації.

Можна виділити наступні інноваційні еколого-економічні стратегії розвитку вуглеводобувних підприємств:

1. Розвиток інноваційного механізму регулювання природокористування. Дана стратегія передбачає розробку спеціальних індикаторів природокористування для виміру динаміки і якісних зрушень у використанні природних ресурсів та охорони навколишнього середовища; запровадження ресурсозберігаючих технологій (створення спеціалізованого підрозділу, що концентрує інформацію та бази даних з розвитку ресурсозберігаючих технологій, їх розроблювачів та зв'язок зі споживачами); вдосконалення системи екологічного менеджменту з підтримкою впровадження даних пропозицій в усі структури управління природокористуванням).

2. Посилення інноваційного партнерства на регіональному та міжрегіональному рівнях, що включає фінансову підтримку нововведень у регіонах, спільне планування установку пріоритетів в інноваційній політиці, співробітництво в розробці і реалізації інноваційних проектів, обмін досвідом успішних проектів та вдосконалення кваліфікації кадрів в області інноваційної стратегії і політики в природокористуванні.

3. Стимулювання інноваційної творчості. Стратегія спрямована на активність та творче мислення вищого управлінського персоналу, подолання організаційних перепон – створення комплексних груп з дозволу міжгалузевих та міжрегіональних проблем у природокористуванні та охороні природи і здоров'ї населення; фінансову підтримку конкурентного середовища; впровадження нагород та заохочень; підвищення професійного рівня у впровадженні інновацій у діяльність різних управлінських структур.

На рівні регіонів на основі принципів саморегулювання всієї системи маємо за необхідне реформування природоохоронного підходу до розвитку економіки від управління, орієнтованого на ліквідацію наслідків екологічних порушень (переважаючого сьогодні), до системи управління, заснованої на прогнозуванні та попередженні забруднення навколишнього середовища та поліпшення її стану. У зв'язку з цим вирішення екологічних проблем регіону повинно базуватися на жорсткій схемі програмно-цільового планування природоохоронної діяльності.

Сприяння державних інституцій впровадженню екологічних інновацій дозволяє формувати конкурентну перевагу регіону на основі зрівноваженого та сталого розвитку внаслідок таких гіпотез: екологічні інновації можуть бути важливим чинником зростання конкурентної переваги регіону, а між ефектами екологічних інновацій, які сприяють зменшенню тиску підприємницької діяльності на середовище і конкурентоспроможністю регіону існує істотна статистична залежність; підприємства, які впроваджують екологічні інновації, при сприятливому інституційному середовищі, долучаються до побудови конкурентоспроможності регіону; особлива роль у цих процесах припадає на сектор промислових підприємств [2].

Отже, теоретичні підходи дозволяють трактувати формування конкурентної політики суб'єктами господарювання у розрізі екологічних потреб та екологічних товарів, робіт та послуг на регіональних ринках екологічних інновацій, як спосіб трансформації парадигми традиційної економіки у напрямку зрівноваженого та сталого розвитку враховуючи конкурентні умови та потенційні сили середовища і інтереси суспільства [5]. Екологічні інновації таким чином відіграють істотну роль в «озелененні» регіональної інноваційної системи, екологізуючи ринок, господарські процеси і економіку загалом, забезпечуючи систему природоохоронної діяльності новаціями.

Зазначимо, що екологічні інновації – це інновації потоків сировини, продуктів та процесів, організаційні, маркетингові та суспільні, які несуть в собі потенціал поліпшення природокористування чи зменшення антропогенного чи техногенного навантаження на нього, або за визначенням Рамкової програми щодо інновацій європейської комісії – кожна форма інновації, мета якої значний та очевидний поступ у напрямку зрівноваженого розвитку, за рахунок послаблення впливу господарської діяльності на середовище або ефективніше використання природної сировини та енергії.

Таким чином, у світовій практиці екологічні інновації пов'язані з впровадженням системи екологічного менеджменту, екологічного маркетингу, екотехнологій, що дозволяє забезпечити взаємодію між економічним розвитком і захистом навколишнього середовища на рівні підприємства, при цьому здебільшого добровільно демонструється активність впровадження екоінновацій в господарську діяльність, яка

мотивується раціональними стратегічними цілями в процесі пошуку нереалізованого екологічного попиту, що виникає у міру зростання якості життя для більшої кількості споживачів при меншому навантаженні на навколишнє середовище [4].

Ринок екологічних інновацій головним чином насичує сектор наукових досліджень і розробок, як елемент інноваційної інфраструктури регіону, що відповідно стимулюється, наприклад, шляхом дофінансування або держзамовленнями, та регулюється екологічними нормами та податками.

Екологічні інновації виступаючи новим економічним поняттям, що формується і розвивається, отримали в економічній науці та в міжнародній практиці інтерпретацію своїх властивостей:

- знижують емісію забруднення,
- сприяють зростанню продуктивності природних ресурсів, в тому числі енергетичних;
- носять цільовий характер (свідоме рішення про впровадження);
- здійснюють позитивний ефект на середовище, незалежно від мети нововведення;
- здійснюють суспільний ефект;
- корисні для середовища у порівнянні з альтернативними інвестиційними рішеннями.

Якщо підприємство-забруднювач впроваджує екоінновації з'являється можливість їх впровадження в процесі реалізації державних науково-технічних та інноваційних програм за допомогою інструментів регіональної стратегії розвитку. Це дозволить підприємству зарекомендувати себе спроможним вирішувати питання екологічної безпеки регіону, тим самим забезпечуючи економічне зростання.

Впровадження екологічних інновацій у вуглевидобувній галузі у формі мало- та безвідходних технологій із високим рівнем економічності та екологічної безпеки, сприяє формуванню екологічно зорієнтованого напрямку розвитку економіки, що надає можливість Україні бути сприйнятою на ринку Європейського співтовариства в якості партнера.

Висновки. Узагальнено та описано механізм формування інноваційної еколого-економічної стратегії вуглевидобувного підприємства. Підкреслено, що недбале ставлення до навколишнього

середовища в першу чергу визначається зневажливим ставленням до цінностей суспільства і не зміцнює нинішній і майбутній потенціал для задоволення людських потреб і устремлінь. Особливу небезпеку становлять вуглевидобувні підприємства, на яких випуск основної продукції супроводжується викидами забруднюючих речовин і створенням об'єктів, що порушують екосистему. Саме система управління цими підприємствами потребує впровадження механізмів формування інноваційних еколого-економічних стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александров И. А. Институциональная составляющая механизма экономико-экологической безопасности хозяйственных систем / И. А. Александров, А. В. Половян, Н. С. Красовская // Наукові праці Донецького нац. ун-ту. Серія «Економіка і право». – 2006. – Т.2. – С. 122–127.
2. Амоша А. И. Анализ и определение эффективности инновационных процессов на предприятии / А. И. Амоша // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: междунар. научн.-практ. конф., 21-25 янв. 2001 г.: материалы конф. – Донецк: ДонНУ. – 2001. – Ч.1. – С. 6-9.
3. Буркинский Б. В. Природопользование: основы экономико-экологической теории / Б. В. Буркинский, В. Н. Степанов, С. К. Харичков. – Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ. – 1999. – 350 с. – ISBN 966-501-039-3.
4. Веклич О. О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О. О. Веклич. (РНБО України, Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів). – К., 2003. – 88 с.
5. Иванов Н. И. Методические подходы к решению проблемы ресурсосбережения / Н. И. Иванов, Л. Т. Хижняк, Д. В. Липницкий. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1997. – 27 с.
6. Лукинов И. Механизмы государственного и рыночного регулирования социально-экономических процессов в Украине / И. Лукинов // Общество и экономика. – 1999. – № 10–11. – С. 131–138. – ISSN 0128-7170.
7. Пунько Б. Проблеми еколого-економічного менеджменту навколишнього середовища / Б. Пунько // Економіка України. – 2001. – №8. – С. 56–61. – ISSN 0131-775X.
8. Экономический механизм стратегии развития топливно-энергетического комплекса Украины / [С. В. Янко, Ю. П. Яценко и др.] ; под ред. А. И. Амоши. – Киев-Донецк: НАН Украины. – 2002. – 140 с. – ISBN 966-07-0138-6.